

23. АС № 801: Винс Л., Якименкова Н., Козорезова А., Козлова К. Обращение к У. Тану и др.: о преследовании баптистов в СССР (5 июля 1967 г.) // Собрание документов Самиздата: В 30 т. – Т. 15. Документы Баптистов (ЕХБ). – Ч. 2. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972–1978.
24. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ). – Ф.Р-6991. – Оп. 6. – Спр. 17.
25. ЦДАВОВ України. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 117.
26. АС № 690: Документы расширенного Совещания Совета родственников узников ЕХБ, осужденных за Слово Божие в СССР (10–11 апреля 1971 г., Москва) // Собрание документов Самиздата: В 30 т. – Т. 19. Документы Баптистов (ЕХБ). Ч. 3. – Мюнхен: RL/RFE Research Institute, 1972–1978.
27. Преследование церкви ЕХБ продолжается // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1973. – № 12.
28. Ходатайства Совета родственников узников ЕХБ // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1981. – № 100.
29. Обыски, аресты, суды христиан // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1982. – № 102.
30. Разгоны богослужений с избиением верующих, штрафы, обыски, аресты, угрозы, новые уголовные дела // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1982. – № 106.
31. Разгоны богослужбных собраний, штрафы, аресты, преследования христиан // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1983. – № 117.
32. Архів Міжнародного науково-дослідницького та правозахисного товариства „Меморіал” (м. Москва, Російська Федерація). – Ф. 160 „ЕХБ”. – Срочное сообщение № 11 Совета родственников узников ЕХБ, осужденных за Слово Божие в СССР (22 октября 1984 г.).
33. Разгоны богослужбных собраний, штрафы, краткосрочные аресты, разжигание вражды и ненависти // Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ в СССР. – 1984. – № 125.
34. ЦДАВОВ України. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 280.

Summary

In the article the authors makes the first attempt of scientific analysis of the activity of Evangelical Christians-Baptists, who were in opposition to official Council of ECB and institutions of local government, on the materials of Rivne region. The article shows the peculiarities of religious resistance among the believers of that region to the soviet legislation to the religious cults at that time and to the instructions of All-Union Council of ECB.

3. І. Гриценко

РОЛЬ ХАРКІВСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ У КОНСТРУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПОСТРАДЯНСЬКУ ДОБУ

Вивчення процесу формування національної ідентичності у різних регіонах України є актуальним завданням, бо зумовлене такими факторами як поява і розвиток сучасної української держави, пошук шляхів забезпечення суспільної стабільності, подальшої інтеграції країни у глобальний світ. Проблеми націєтворення цікавлять не лише політологів чи соціологів, представники історичної науки теж докладають свої зусилля для вивчення цього питання.

Національна ідентичність не є лише наслідком біологічної спорідненості того чи іншого народу. З давніх часів етнічна особливість народу сформувалася внаслідок пристосування певної групи людей до конкретних природних умов проживання. У новий час вирішальну роль у процесі формування національних ідентичностей відігравали політичні та конституційні ідеї, які сповідували провідні верстви тодішнього суспільства – буржуазія, що зароджувалася. Наприклад, у XVI–XVII ст. прусська урбанізована еліта розвивала свої політичні ідеї у польському контексті і пруссаки сприймали свою ідентичність як “частину готсько-сарматської сім’ї націй”. А вже на початку XVIII ст., особливо після коронації Фрідріха II як короля Пруссії у 1701 р. сарматські пруссаки стали німецькими пруссаками нового часу [1, с. 200]. Інший приклад, уже з нашої історії. У межах сучасного Харківського регіону у другій половині XVII ст. кочувала калмицька орда, від якої жителі міста Чугуєва відкупалися тваринами і хлібом. Після закінчення Азовського походу Петро Перший наказав калмикам, що брали участь у поході, перейти на постійне місце проживання у м. Чугуїв, де їм була виділена земля у слободі. Згідно з переписом 1710 р. у Чугуєві були сім’ї “новохрещених калмиків”. Пізніше ця етнічна група асимілювалася, перейняла християнські імена: Данило, Василь, Наталя, Іван та ін. Калмики “зливалися з російськими племенами, втрачаючи калмицький тип свій” [2, с. 54–55]. Аналогічні приклади, які б свідчили про зміни у сприйнятті своєї національної ідентичності тими чи іншими етнічними групами чи цілими етносами у різні часи історії, можна наводити і далі.

Кардинальні події, пов'язані з крахом соціалістичної системи та розпадом Радянського Союзу, не могли не вплинути на відчуття і визначення національної ідентичності населення, що проживало на території колишньої Української РСР, а з 24 серпня 1991 р. суверенної України.

У доробку української історіографії є багато праць, присвячених питанням формування нації, націоналізму, національної ідентичності. Домінуючою у сучасній українській літературі, за висновком Г. Касьянова, була “примордіалістська” версія націогенези українців, коли дослідники прагнули знайти якусь незмінну сутнісну ознаку ідентичності, яку можна було б виділити протягом всієї історії України [3, с. 266]. Таку симпатію суспільствознавців до цього напрямку можна пояснити існуванням двох значень слова “нація” – як спільноти і як суспільства. Як визнано соціологічною наукою ще з часів публікації книги Ф. Тенніса “Спільнота і суспільство” (*Gemeinschaft und Gesellschaft*, 1887), нація як спільнота породжується інстинктами, почуттями, органічними відносинами, а нація як суспільство визначається раціонально організованими соціальними інститутами [4, с. 41]. Цим поглядам співзвучна і теорія А. Стітта, який доводив, що побудова нації йде двома шляхами. Перший шлях ґрунтується на так званому “кровному праві” (“*ius sanguinis*”), згідно з яким члени одної нації мають спільне походження і спільну культуру. Другий – на так званому “праві території” (“*ius soli*”), коли зростає рівень солідарності серед населення певної території, незалежно від етнічних, культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей, які існують серед місцевих жителів. Доведено також, що обидві моделі дуже рідко зустрічаються у “живій природі”, і що у глибині кожного націоналізму існує глибоко вкорінений дуалізм – у один час переважають політичні й територіальні елементи, інколи на перший план виходять етнічно-мовні компоненти у різних ступенях і різних формах [5, с. 31].

У перше десятиліття існування України в історіографії спостерігалось захоплення романтичними трактуваннями минулого, йшли пошуки автентичної “національної ідеї” та “національної ідентичності”, що було пов'язано у значній мірі з ідеологічною та дослідницькою кон'юнктурою, коли “соціальне замовлення” полягало в легітимації новоствореної державної нації історичними аргументами. У той же час у 90-х рр. ХХ ст. був зроблений певний внесок у вивчення еліт пострадянської доби. Науковці зробили висновок про два основних джерела походження української еліти: колишня радянська партійна і державна номенклатура та дисидентська спільнота, за істотним домінуванням першої [6]. Політологи С. Дацюк, В. Грановський, Д. Видрін вивчали також функціонально-поколінний аспект генези еліт, виокремлюючи бізнесові, адміністративні та революційно-гуманітарні еліти. Проблеми становлення та функціонування української еліти досліджувалися і у працях В. Андрущенка, В. Бабкіна, В. Горбатенка, В. Журавського, С. Макеева, М. Михальченка, В. Полохало, Б. Сікорського та ін. Науковці зробили висновок про етапи становлення елітарних угруповань: початковий періоду “канонізації” еліт, потім – етап їх корпоративізації, коли відбувається структурування еліти як окремої соціальної страти. Свідченням цього процесу були парламентські та президентські вибори в Україні, коли найбільш виразно йшов процес партійного оформлення елітарних угруповань [7]. Науковці висловили думку про необхідність серйозних теоретичних і прикладних розробок щодо шляхів переходу від теперішньої кастової, зосередженої майже виключно на власних інтересах, еліти до вітчизняної еліти як сукупності соціальних прошарків, всебічно інтегрованих у суспільство і зорієнтованих на виконання в ньому надзвичайно важливої суспільно-продукуючої функції [8, с. 63].

Метою даної статті є дослідження питання про вплив регіональної еліти Харківщини на конструювання української ідентичності у пострадянську добу. При написанні статті використані методологічні підходи дослідників Дж. Каллберга, Дж. Хіглі, Я. Пакульські, які стверджують, що динаміка та напрямок політичних змін у посткомуністичних країнах є похідними від структури та поведінки еліти [9, с. 16]. Джерелами дослідження стали праці харківських політиків [10] та матеріали регіональної преси.

Для забезпечення стабільності демократичного розвитку важливе значення має консолідація та консенсус еліт та населення стосовно політичних цінностей, адже без цього неможливе формування політичної нації. Політична діяльність еліт у пострадянську добу в умовах відсутності сталих політичних партій як каналу комунікації неминуче перетворювалася на зіткнення вузькогрупових та індивідуальних амбіцій та інтересів. Складність добору і функціонування еліт, їх впливу на формування політичної національної єдності пов'язаний і з тим, що в Україні у пострадянську добу йшов пошук ефективної політичної моделі влади. На початку трансформації суспільства влада мала елементи парламентської системи, у 1996 р. була закріплена президентсько-парламентська система, а з 2004 р. почалися дії, спрямовані на перехід до парламентсько-президентської моделі влади. Такі обставини політичної української дійсності, як і інші умови та інститути (соціальні, економічні, культурна спадщина), вплинули на діяльність харківської еліти, визначивши її роль у процесі конструювання сучасної української політичної нації.

Особливістю ситуації на Харківщині було те, що еліти національно-демократичного спрямування не були впливовою силою. Цікавим є факт, що наприкінці перебудови (1989 р.), коли розбурхане радянське суспільство шукало шляхів подальшого розвитку, харків'яни підтримали відомих у СРСР демократів В. Коротича і Є. Євтушенка, які балотувалися у депутати Верховної Ради СРСР [11]. З

проголошенням України незалежною, демократичною державою в регіоні, як і у всій державі, постало завдання формування необхідної для суспільного прогресу політичної еліти шляхом забезпечення її демократичного соціального представництва та своєчасного якісного оновлення. На політичній арені держави у нових політичних умовах почали з'являтися представники Харківського краю. Не дивно, що серед них досить помітною силою були вчені з різних галузей знань, адже регіон здавна відомий як науковий і освітній центр України.

Одним з перших політиків регіону, який вийшов з наукового середовища, був учений В. Гриньов. Він народився у червні 1945 р. на Слобожанщині. Закінчив у 1963 р. Харківський політехнічний інститут, згодом захистив кандидатську, а у 36 років – докторську дисертацію. В. Гриньов був одним із засновників Харківського партійного клубу прихильників демократичної платформи в КПРС, членом його Координаційної ради. Завдяки цьому обирався делегатом XXVIII з'їздів Компартії України і КПРС. Хоча цей політик і був членом демплатформи, він не поділяв низки комуністичних позицій, зокрема синдрому більшовизму: “хто не з нами – той проти нас”. В. Гриньов був одним з кандидатів на посаду Президента України (грудень 1991 р.), обирався заступником Голови Верховної Ради. Харків'яни були широко поінформовані про політичні погляди свого земляка, який відстоював “громадянсько-демократичні основи державності”, тобто вважав, що “головним завданням нової держави є подолання наслідків тоталітаризму і утвердження в Україні цінностей громадянського суспільства, забезпечення пріоритету прав особистості і створення умов для ефективного соціально-економічного розвитку в інтересах усіх громадян” [12, с. 8]. Виходячи з цієї позиції В. Гриньов заявляв у регіональних ЗМІ, що Україна “ніколи не буде державою з однією офіційною мовою” і тому виступав за двомовність [13, с. 5]. Політик був переконаний, що нова держава, “проголошена волею громадян колишньої УРСР, за десять років існування так і не змогла консолідувати їх навколо себе в нову політичну націю”. Він гостро критикував “потворну політику дискримінації і адміністративного витіснення російської мови з усіх сфер її природного поширення, хоча на ній переважно думають і спілкуються половина українських громадян”. На його думку, шкідливою були спроби замінити поваленої державну комуністичну ідеологію імітацією і “нав'язуванням суспільству нової державної ідеології, заснованої на націоналістичних міфах про начебто національно-етнічну природу держави, що створюється заново”. Цьому політику здавалося неприпустимим навіть використання терміну “націонал-демократи”, у чому він вбачав “політичну мімікрію “під демократів” націоналістичних угруповань” і висміював зміст терміну “націонал-демократ”, порівнюючи його із словосполученням “гаряче морозиво” [14, с. 6–9].

Із групи демократичної платформи у КПРС прийшов в українську політику й інший представник вузівського середовища – О. Карпов. Здобувши освіту на історичному факультеті Харківського державного університету (1973 р.), О. Карпов був секретарем комітету комсомолу університету, отримав наукову ступінь кандидата історичних наук, працював доцентом, завідуючим кафедрою історії КПРС. Обирався до Верховної Ради України у 1994 р. (висунутий виборцями), у 1998 р. (від Народнo-демократичної партії (НДП), 14-м у списку цієї партії), у 2002 р. – від блоку “За єдину Україну!” [15, с. 336]. Вже сам перелік політичних сил, які сприяли його політичній кар'єрі свідчить про центристську позицію політика, його лояльність до дій тодішньої влади, яка не мала конкретного плану розбудови української політичної нації.

З наукових кіл прийшов у політику інший харківський політик В. Семиноженко. Він народився у 1950 р., у 1972 р. закінчив фізико-технічний факультет Харківського державного університету, захистив кандидатську й докторську дисертації, з 1992 р. – академік Національної академії наук України. Тричі обирався народним депутатом України (1994, 1998, 2002 рр.) З 1996 до 1998 р. був міністром вперше створеного в Україні Міністерства у справах науки і технологій, членом Президії Кабінету Міністрів України. У 1999, 2001–2002 рр. обіймав посаду віце-прем'єр-міністра України [16]. В. Семиноженко – один із засновників та перших керівників (2001–2003) партії Регіонів. З 2005 р. став членом Народної партії України. В. Семиноженко майже два роки очолював Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради, консолідуючи зусилля членів Комітету на розробці й прийнятті важливих законодавчих актів, зокрема законів України „Про наукову і науково-технічну діяльність”, „Про загальну середню освіту”, законопроектів „Про вищу освіту”, „Про інноваційну діяльність”, „Про захист авторських і суміжних прав”, Концепції науково-технологічного і інноваційного розвитку України тощо. На думку В. Семиноженка, в українській політиці спостерігався дефіцит ідей, партії існували в ідеологічному вакуумі чи прагнули відродити ідеологічні кліше кінця XIX – початку XX ст., які нині позбавлені змісту. “Світ давно вже не працює з ідеологіями, світ працює з проблемами і технологіями їх вирішення”. Перед Україною стояли і стоять проблеми технічної відсталості економіки, регіональної різномірності, гуманітарної “запущеності”. Саме з цією метою був розроблений проект створення Партії регіонів, до якої увійшли представники різномірних політичних сил шляхом об'єднання п'яти партій. В. Семиноженко залишив цю партію, коли стало очевидним, що “політична практика “регіоналів” до невпізнання перекручує партійний проект”, партія стала “монолітом із вираженою донецькою домінантою”. Ідея “федералізму”, з якою партія регіонів йшла на парламентські вибори 2006 р., на його думку, була не досить вдалою. За його словами, „федералізм” – не той термін,

використаний не в тому контексті не тими людьми” [17]. В. Семиноженко також вважав, що українське суспільство більш зріле, ніж еліта. Тому політики повинні навчитися не лише реагувати на суспільні запити, але і йти на стратегічне випередження в національному розвитку.

У перші роки незалежності у політиці домінувала еліта, яка вийшла з надр колишньої КПРС. Владу в регіоні зберігала партійно-радянська команда під керівництвом О. Масельського, який був головою Харківської обласної ради ще у добу перебудови і залишався головою виконавчої влади в регіоні до 1996 р. [18, с. 6]. З травня 1996 р. і до грудня 2000 р. посаду голови облдержадміністрації у регіоні займав О. Дьомін (народився у 1947 р. в Тульській області). Життєвий шлях політика починався так: у 1971 р. закінчив Харківський інститут радіоелектроніки, у 1983 р. – Вищу партійну школу при ЦК КПУ. Громадську кар’єру розпочав як секретар комітету комсомолу тролейбусного депо Харківського трамвайно-тролейбусного управління. У 1976–1991 рр. працював на посадах другого, першого секретарів Харківського міського ЛКСМУ, райкому та міському КПУ м. Харкова. У 1991–1994 рр. працював віце-президентом „Українсько-сибірської інвестиційної корпорації” (м. Харків). У 1994–1998 рр. був народним депутатом України, з 1994 до 07.1996 р. – заступник Голови Верховної Ради України. Після раптової смерті Голови Харківської обласної державної адміністрації О. Масельського серед трьох можливих кандидатів на цю посаду (О. Дьомін, мер Харкова Є. Кушнар'єв і радник Президента з питань регіональної політики В. Грин'єв) Президент Л. Кучма вибрав першого, оскільки О. Дьомін задовольняв і харківських чиновників, як колишній партійний діяч, і директорат. О. Дьомін був лояльним до Президента Л. Кучми. Він зберіг на попередніх посадах більше половини замісників голови облдержадміністрації, не дивлячись на те, що більшість з них була практично пенсійного віку, тому вважалось, що губернатор активної власної політики не проводив [19].

Яскравим політиком регіону, який теж вийшов з надр КПРС, був і є Є. Кушнар'єв. У 80-х рр. ХХ ст. він працював у райкомі та міському КПРС, у першій половині 1990-х рр. очолював Харківську міську раду народних депутатів, з грудня 1996 р. по листопад 1998 р. був Головою Адміністрації Президента України, а з жовтня 2000 р. по грудень 2004 р. працював головою Харківської обласної державної адміністрації [20].

Більшість представників пострадянської еліти були вихованцями радянської партійно-бюрократичної системи. Свої стосунки з бізнесом вони будували через адміністративний ринок, уміння “вибивати” фонди, “оптимізувати” цифри планового обсягу продукції, що спускалися потім як державний план. Тому у новій системі ринкових відносин вони продовжували діяти через команди, дозволи та заборони, адміністративний тиск. Чим більше у кожній сфері життєдіяльності ставав обсяг товарів та послуг приватних фірм та компаній, тим меншим був їх вплив на ситуацію. Потрібен був вже інший рівень менеджерської компетенції, якої у старих чиновників не було. Отримавши можливість накопичувати особистий капітал в умовах “шантажистської держави” [21, с. 17], регіональна еліта зробила ставку на збереження статус-кво, оскільки пристосувалася до її системи корупції. У кінці 90-х років регіональна еліта активно підтримувала домінування Народно-демократичної партії (НДП). Але вплив цієї партії в умовах, коли соціально-економічне становище громадян значно погіршувалося, а лідери закликали до збереження статус-кво, не був достатньо сильним.

Варто докладніше зупинитися на темі виборів, бо саме тоді найяскравіше проявляються задекларовані цілі політичної еліти, а методи їх проведення свідчать про досягнутий у суспільстві рівень демократії. Вибори до Верховної Ради у 2002 р. були певним викликом для регіональної еліти, адже вони проходили по пропорційно-мажоритарній системі. Напередодні виборів, 12 січня 2002 р., Аграрна партія України, Народно-демократична партія, Партія промисловців і підприємців України, Партія регіонів та Політична партія “Трудова Україна” створили предвиборчий блок “За єдину Україну!”. Лідери блоку заявили, що їх мета – “багата і сильна Україна”. Вони декларували подальший стабільний розвиток із збереженням і укріпленням української державності на чолі з Президентом України Л. Кучмою. Харківська владна еліта регіону активно підтримувала блок “За єдину Україну”, але у Верховну Раду від блоку пройти не мала шансів, бо їх місця у партійних списках виявилися далекими від прохідних [22].

Для збереження статус-кво регіональна еліта зосередилась на перемозі у мажоритарних округах. Одним із найбільш відомих харківських політиків, які вирішили балотуватися у мажоритарних виборчих округах, був С. Гавриш, тодішній віце-спікер Верховної Ради України. Він народився у 1952 р. у Івано-Франківській області в селянській родині. Після закінчення у 1976 р. судово-прокурорського факультету Харківського юридичного інституту залишився в інституті, де займався науковою, викладацькою та адміністративною діяльністю. Доктор юридичних наук, професор Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого, академік Академії правових наук. У 1994–1998 рр. займався також підприємницькою діяльністю – президент юридичної фірми „Інюрполіс”. У 1998 р. С. Гавриш був обраний народним депутатом України і в парламенті став одним з лідерів депутатської групи „Відродження регіонів”. У 2000–2002 рр. був заступником Голови Верховної Ради України. У 2002 р. знову був обраний народним депутатом України. У Верховній Раді став лідером депутатської групи „Демократичні ініціативи”, працював також членом комітету Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки. На IV сесії IV

скликання Верховної Ради України був координатором парламентської більшості [23]. Як і С. Гавриш, інші харківські депутати Верховної Ради, обрані у березні 2002 р., – Л. Ісаєв, Д. Святаш, В. Салигін, В. Гошовський, М. Добкін, А. Бандурка, Л. Давидова, І. Діак, О. Каратуманов, В. Гладких, С. Косінов, О. Фельдман пройшли у мажоритарних округах при активній підтримці провладної політичної сили “За єдину Україну!”. У їх діяльності не було помітно зацікавленості проблемою формування національної ідентичності. Слід зазначити, що однією з важливих причин, яка значно обмежила вплив еліт у регіоні, була нерозвиненість партійної системи, адже остання опосередковує відносини між народом та політичними елітами. Це було особливо помітним у першому десятилітті становлення української держави, коли владні еліти були політично невизначеними й недиференційованими.

Таким чином, умови поступової трансформації України від політичної системи, яка була характерною для радянського періоду (державності зразка УРСР), до державності незалежної демократичної України дозволили утриматися при владі в регіоні представникам колишньої партійно-радянської еліти (С. Масельський, О. Дьомін, Є. Кушнарьов), які змушені були шукати шляхи пристосування до нових суспільно-політичних реалій посткомуністичної трансформації. Лише незначний відсоток активно налаштованої інтелігенції, харизматичних особистостей скористалися виборами як системою добору політичної еліти (В. Гриньов, В. Семиноженко). Але й представники цієї еліти, навіть вийшовши на рівень державної політики, не змогли запропонувати народу об’єднуючих ідей. Представники влади робили ставку на збереження статус-кво, у той час як народ прагнув до рішучих змін: подолання політичних, економічних та соціальних негараздів, покращення свого добробуту. Голоси представників інтелектуальної еліти регіону, яка переймалася відсутністю “загальнонаціональної ідеї, що об’єднувала б Схід і Захід України в єдиний загальнонаціональний організм”, яка була стурбована тим, що “значна частина сучасної української інтелігенції, вихована на російській політичній культурі, вороже ставиться до українськості”, не були достатньо потужними, хоча й звучали [24]. Відповідаючи на питання: чи достатньо було політичних та конституційних ідей та уявлень у провідній верстві українського суспільства для формування сучасної української ідентичності, слід визнати, що приклад еліти Харківського регіону дає негативну відповідь. Крім того, слід зазначити, що кожні наступні вибори вимагали від учасників перегонів не просто підтримки існуючої владно-адміністративної еліти, а й все більших фінансових можливостей для того, щоб прийняти участь у виборах і перемогти. Тому вибори почали приводити до влади не політиків, а бізнесменів, які або “купували” або “захоплювали” ті чи інші партії. Останні вміло маніпулювали електоратом Харківщини, який традиційно тяжіє до Росії. Ця симпатія виборців до політичних гасел з закликами до “тісних зв’язків з Росією”, “сильної влади”, “впровадження двомовності” пояснюється особливістю місцевого електорату: присутність значної кількості етнічних росіян у регіоні, родинні зв’язки з Росією, пострадянське мислення тієї частини громадян, які звикли покладатися на владу, яка все вирішить: нагодує, дасть квартиру, вивчить дітей і таке інше.

Подальшої наукової розробки потребує порівняння шляхів впливу еліти на процеси націєтворення у різних регіонах. Слід зазначити, що без дослідження основних напрямків формування інституту громадянства у межах сучасного розуміння співвідношення громадянства, ідентичності, права, культури процес формування української національної ідентичності виглядає досить невизначеним. Здається актуальним також подальше дослідження причин слабого впливу національно-демократичних ідей на громадську думку в регіоні, який здавна був і є одним із найбільших наукових, освітніх та культурних центрів України.

Джерела та література

1. The Journal of Modern History. – Vol. 75. #1. March 2003.
2. Из “Историко-статистического описания Харьковской епархии”. Харьков, 1877. – Отделение 4 // Чугуїв: Зб. архівних документів і матеріалів / Упоряд. : Л. М. Момот, В. Г. Панкратьева, В. В. Швець. – Харків, 1993.
3. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму. – Київ, 1999.
4. Попович М. Нація як *gesellschaft* і нація як *gemeinschaft*: український і польський досвід // “І”: Незалежний культурологічний часопис. – 1998. – № 13.
5. Грицак Я. Про можливість побудови політичної нації в окремо взятій (У)країні або чого нас вчить досвід Польщі // “І”: Незалежний культурологічний часопис. – 1998. – № 13.
6. Фесенко В. Политическая элита Украины: противоречия формирования и развития // Полис. – 1995. – № 6; Мейс Дж. Блукання лабіринтом або дисфункціональність політичних еліт // Сучасність. – 1997. – № 3; Рябчук М. // Політична думка. – 1994. – № 3.
7. Регіональні та національні еліти: хто формує політику? Матеріали Міжнародної наукової конференції / Чернівці, 6–7 грудня 2001. – Чернівці, 2002.
8. Роль еліт у трансформаційному суспільстві: Матеріали засідання “круглого столу” / Київ, 16 квітня 2003 р. – К., 2003.
9. Персонал: Журнал інтелектуальної еліти. – 2005. – №3.
10. Семиноженко В. П. Рік політика: Статті, інтерв’ю, коментарі. – Х., 1999; Семиноженко В. П. О главном: Статті, інтерв’ю, коментарі / Сост. В. Ю. Карасьов. – Х., 1998; Семиноженко В. П. Політика часу //

- Упорядник тексту Карасьов В. – Х., 2001; Гриньов В. Б. Итоги и уроки независимой Украины. – К., 2002. та ін.
11. Вечірній Харків. –1989. – 1 червня, 21 липня; Красное Знамя. – 1989. – 23 мая.
 12. Гринёв В.Б. Итоги и уроки десятилетия независимости Украины. – К., 2002.
 13. Городская газета. – 1998. – № 6.
 14. Гринёв В. Б. Итоги и уроки десятилетия независимости Украины. – К., 2002.
 15. Хто є хто в Україні – К., 2004.
 16. URL <http://www.semynozhenko.net/biography/>
 17. URL <http://www.semynozhenko.net/documents/2006/3/295.html>
 18. Конопельцев Г. Владика Никодим: "Олександр Степанович найбільше любив землю і людей, які на ній працюють" // Слобідський край. – 2006. – 26 жовтня.
 19. Сегодня Харьков встречает нового губернатора // Зеркало недели. – 2000. – 28 октября.
 20. URL <http://www.ukrlider.org/kharkov/kushnarev.htm>
 21. Рябчук М. Зона відчуження: українські олігархія між Сходом і Заходом. – К., 2004.
 22. Ильин А. Партсписки: проходные "пешки" и непроходные "короли" из Харькова // Время. – 2002. – 31 января.
 23. URL <http://www.gavrysh.com.ua>
 24. Конопельцев Г. І за давністю років злука не втратила своєї актуальності // Слобідський край. – 2004. – 28 січня.

Summary

In the article the attention is paid to the processes of national identities formation, the Ukrainian elite creation after the getting the Ukrainian independence in 1991. The author characterizes the ways of the Ukrainian nation-making and the conditions of the state power bodies transformation because of the system, which was typical for the soviet period before the independent democratic Ukrainian state.

В. М. Васильчук

ГРОМАДСЬКЕ І ДУХОВНЕ ЖИТТЯ НІМЕЦЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ (кінець XX – початок XXI ст.)

Розпад Радянської імперії поставив Україну перед необхідністю створення нової багатонаціональної держави, яка прагне мати дружні стосунки з іншими країнами світу. При цьому особливе місце відводиться Німеччині, одній із могутніших країн Європи. Тому сьогодні є актуальним дослідження про вагомий внесок німців у розвиток господарської традиції, духовної культури України. Доля цього працьовитого й талановитого етносу часто кардинально й різко змінювалася, мала чимало трагічних моментів.

У 90-ті рр. XX ст. в умовах незалежної української держави німці отримали об'єктивні можливості реальної етнічної самоідентифікації, гармонійного та органічного влиття спільно з іншими етносами в процес розбудови економіки, політичної сфери, освіти та духовності України. Діяльність українських німців, їх активна позиція у багатьох питаннях сьогодення вже стають предметом дослідження соціологів, політологів, представників історичної науки. Особлива увага звертається на історичні корені ментальності та соціально-психологічні аспекти. У той же час конфесійна проблематика, питання генези громадської свідомості в середовищі німецького етносу також повинні цікавити неупередженого дослідника. У представленій статті, на основі новітнього історичного матеріалу, зроблена спроба дослідити основні вектори та загальні риси розвитку громадського та духовного життя українських німців в означений період.

На різних етапах історії громадські організації і церква відігравали важливу життєдіяльну функцію, консолідували й живили духовні сили етнічних німців України. Як і в минулому, так і в сьогоденні залишаються актуальними Закони праведного життя, що „Господь промовляв до Мойсея, говорячи: ...не звертайтеся до ідолів, і не робіть собі литих божків. Я – Господь Бог ваш!” [1, s. 114].

Першою потужною громадською організацією німців України стало об'єднання „Wiedergeburt“ (Відродження). Воно виникло восени 1989 р. у результаті відокремлення від всесоюзної організації з такою ж назвою. Організаційне оформлення об'єднання відбулось на установчій конференції, яка проходила в Києві 15–16 вересня 1989 р. У її роботі взяли участь близько 70 делегатів, що представляли різні регіональні товариства. Найбільш численними були: Бердянське міжрайонне товариство, яке нараховувало 60 чоловік, та Запорізьке – у складі 100 чоловік. У більшості ж регіонів діяли лише невеликі групи активістів.